

עליזה רומורט-דוטמז
תכנון סביבה ונוף
י"ע ד.ת. 45
20155
04-998889

מאיה צינ

קרן קימת לישראל
המחלקה לתכנון
ת.ד. 45
קרית-היים-26103

נספח נופי לתכנית יער טורען ג/12955

תיאור גיאוגרפי של האיזור

רכס הר טורען נמצא בגליל התחתון המרכזי. משלושת עבריו הוא מוקף בקעות: מדרום - בקעת טורען, מצפון - בקעת בית נטופה וממערב - בקעת בית רימון. אורכו של ההר כ-12 ק"מ והוא מתנשא לגובה של 548 מ' מעל פני הים.

רכס הטורען הוא קמר נטוי אשר מוגבל בצפונו על ידי שבר גיאולוגי המפריד בינו ובין בקעת בית נטופה. בדרומו, צונחות שכבותיו הגיאולוגיות בכפיפה חזקה אל בקעת טורען. כפיפת השכבות גורמת להיווצרותה של תופעה גיאומורפולוגית ייחודית הנקראת "רוז" - חשיפתן של שכבות, הנראות מעגליות כתוצאה מסחיפה, ויצירת מעין מכתשים רדודים וגדולים. הרכס שבור במספר רב של שברים משניים ובצידו המזרחי מלווה גם בפעילות וולקנית של מחדרים ודייקים.

ההר בנוי מסלעי משקע מתקופת הקנומן - תצורת כמון (דלומיט), תצורת דיר חנא (קירטון וצור) ותצורת סכנין (דלומיט). בסלעי הגיר הקשה והדלומיט נוצר נוף קרסטי של טרשים, חללים ובוולענים. במקומות בודדים, בחלקו המזרחי של ההר, מופיעים כתמי בזלת מתקופת פליו - פליסטוקן.

כמות המשקעים השנתית הממוצעת היורדת על הר טורען היא 600 מ"מ. נחל יפתחאל על יובליו, מנקז את בקעת טורען אל בקעת בית נטופה המצויה מצפון להר טורען.

חברת הצומח הטבעי השלטת במרכז ההר היא חברת אלון מצוי, אלה ארץ ישראלית ואלת המסטיק, בדרך כלל מעל גובה של 400 מ'. המלווים לחברה הם בר זית, אלון התבור, אשחר מנוקד, לוטם.

בחלקו הצפוני של ההר שלטת חברת חרוב מצוי ואלת המסטיק, עד גובה של 400 מ'. בשל לחצי רעייה בסמוך לכפרים, נותרו עצי חרוב בודדים. כמו כן בחלקו המרכזי של הרכס פזורים עצי אלון תבור.

על ההר ומדרונותיו יש פריחת חורף עשירה, הכוללת מיני גיאופיטים רבים (ביניהם חלמונית זעירה, צבעוני ההרים וסחלבים שונים).

למרות שהרכס כולו הוכרז בתקופת המנדט כשמורת יער, סבל החורש הטבעי מרעייה וכריתה מסיבית.

במועצה אזורית שומרון
1965 תשכ"ה
אישור תכנית מס' 12955/ג
הועדה המחוזית לתכנון ובניה החליטה
ביום 15.9.88 לאשר את התכנית
סמנכ"ל לתכנון
יו"ר הועדה המחוזית

הודעה על אישור תכנית מס' 12955/ג
פורסמה בילקוט הפרסומים מס' 6061
מיום 8.2.80

מערך היישובים על הר טורען ומורדותיו כולל שבעה יישובים: על חלקו הגבוה של הרכס, שני יישובים: מצפה נטופה במזרח ובית רימון במערב. על מורדות ההר חמישה יישובים: במורדות הדרומיים - טורען, במורדות המערביים - רומת אל הייב ורומאנה, במורדות הצפוניים - בועינה-נוגידאת במזרח ועוזיר במערב.

השטחים החקלאיים באיזור מתרכזים בעיקר בבקעות סביב רכס טורען: בבקעת בית נטופה מצפון לכפרים בועינה-נוגידאת, עוזיר ורומאנה ובבקעת טורען. השטחים החקלאיים מאופיינים בשדות מעובדים ומטעים.

בנוסף לשטחים החקלאיים בבקעות הסובבות את הרכס קיימים שטחים חקלאיים מצומצמים על גבי הרכס עצמו: מטעים ושדות מעובדים מדרום ומדרום-מזרח לכפרים בועינה-נוגידאת, ברצועה צרה מצפון-מזרח לכפר טורען.

אפיון יחידות הנוף

מרחב התכנון הוא איזור של שטח פתוח, המשובץ ביישובים, בעיקר בגבולותיו. אפיון שטח התכנון באמצעות יחידות נוף, מאפשר ניתוח השטח, מתן ערכיות ליחידות הנוף ובהמשך קביעת גבולות ליער ומתן הנחיות לתכנון הפרטני של היער.

יחידות הנוף שהוגדרו הן:

1. שטח בנוי - שטחי היישובים הערביים שעל מורדות ההר: בדרום הכפר טורען, בצפון הכפרים בועינה-נוגידאת, ועוזיר במערב: רומנה ורומת אל הייב והיישובים היהודיים הממוקמים סמוך לקו הרכס: מצפה נטופה במזרח ההר ובית רימון במערב.

2. מדרונות צפוניים - מדרונות הפונים מקו הרכס צפונה וגובלים בצפון בבקעת בית נטופה ובמערב בעמק פנימי קטן שיצר נחל יפתחאל הזורם מבקעת טורען לבקעת בית נטופה. כוונתו של קו הרכס המהווה גבול דרומי של יחידת הנוף הוא מזרח מערב. במזרח הוא מגיע לשיא של 548 מ' מעל פני הים ומשתפל מערבה כשגובהו מערבית לבית רימון הוא 400 מ' מעל פני הים. במקום הגבוה ביותר בהר, מגדל תצפית שנבנה בעבר כתצפית לשמירה מפני אש. הפרשי הגבהים בין קו הרכס לבקעת בית נטופה מגיעים ל-400 מ' (הבקעה ברום של 150 מ' מעל פני הים).

במדרון הצפוני, בו בדרך כלל צמחיה צפופה יותר, הצומח הוא שילוב של יער נטוע מחטני וחורש טבעי ים-תיכוני מפותח.

3. **מדרונות דרומיים** – מדרונות הפונים מקו הרכס דרומה וגובלים בשני עמקים פנימיים: במזרח בעמק הררי פנימי שנוצר מהתחתרותו של נחל טורען ובמערב בעמק שיצר נחל יפתחאל בזורמו מבקעת טורען לבקעת בית נטופה. בדרום גובלים במדרונות בבקעת טורען. חלק מהמדרונות הדרומיים הוגדר כיחידת נוף נפרדת עקב התצורות הגיאומורפולוגיות הייחודיות שלה.
4. **תצורות גיאומורפולוגיות – "רוז"** - יחידה המהווה חלק מהמדרונות הדרומיים אך מאופיינת בייחודיות גיאומורפולוגית; חשיפתן של שכבות, הנראות מעגליות כתוצאה מסחיפה, ויצירת מעין מכתשים רדודים וגדולים. תופעה זו מכונה "רוז" (שמשמעותו ערוץ) או ה"בצלים", בגלל דמיון שכבות הסלע לגלדי בצל. ביחידת הנוף ארבעה מוקדים של "רוז", בגדלים שונים הנצפים מכביש 77.
5. **פסיפס של שטחים חקלאיים ויערות נטועים** – שטח המצוי במזרח הר טורען, סביב לישוב מצפה נטופה. היחידה מאופיינת בטופוגרפיה גבעית היוצרת מערכת ניקוז של ערוצים קצרים החוצים אותה, בגבעות ושטחים מתונים המצויים ביניהן. תכסית השטח תואמת לטופוגרפיה; פסיפס של שטחי חקלאות הממוקמים באזורים המתונים מבחינה טופוגרפית ושטחי יער נטוע באזורים התלולים יותר.
6. **עמק פנימי** – עמקים צרים אשר נוצרו על ידי התחתרותם של נחל טורען ונחל יפתחאל. בעמקים הפנימיים מצויים שטחים מעובדים בשל הנוחות הנוצרת ע"י השיפועים המתונים יחסית והקרבה למים הזורמים בנחלים בחורף.
7. **בקעת בית נטופה** – בקעה חקלאית גדולה המפרידה בין הר טורען בדרום לרכס הר יטבת בצפון. השטחים החקלאיים בבקעה, מעובדים ברובם ע"י תושבי היישובים הערביים שסביב לה ונופה מאופיין בחלקות קטנות וצרות.
8. **בקעת טורען** – בקעה קטנה יחסית לבקעות הגליל התחתון המרכזי, המפרידה בין הר טורען בצפון לרכס הרי נצרת בדרום. במזרח היא גובלת באזור צומת גולני בחלקו הדרום מערבי של הר טורען. הבקעה מנוקזת ע"י נחל יפתחאל ויובליו הקצרים יורדים מהר טורען, ביניהם נחל טורען. בדומה לבקעת בית נטופה, השטחים בה מעובדים אף הם ע"י תושבי היישובים הערביים שסביב לה ונופה מאופיין אף הוא בחלקות קטנות וצרות. רום הבקעה נע בין 170-190 מ' מעל פני הים.

הערכת האיכות הנופית של יחידות הנוף נעשתה על פי התייחסות לנושאים הבאים:

מאפיינים גיאומורפולוגיים, תכונות טבעיות של מסלע וקרקע, צמחיה; טבעית או נטע אדם, בולטות, נצפות, רצף השטח הפתוח.

על פי הנ"ל נקבעה הערכיות של יחידות הנוף:

מדרונות שבהם תצורות גיאומורפולוגיות ייחודיות הנצפות מכביש 77 –
ערכיות גבוהה ביותר (א).

המדרונות הצפוניים והדרומיים של ההר שבהם שולטת הצמחיה הטבעית והם בעלי רצף גדול של שטח פתוח לא מופר ונצפים מכבישים קרובים, ורחוקים מישובים –
ערכיות גבוהה (ב).

העמקים הפנימיים שבהם שטחי חקלאות מעובדים, שטחים שאינם נצפים למרחוק וכן שטח הפסיפס של יערות נטועים ושטחי חקלאות –
ערכיות נופית בינונית (ג).

שטחים מבונים ומופרים של ישובים ומחצבות –
ערכיות נמוכה (ללא סימול).

הנחיות לתכנון

מטרת התכנית: שמירה על מרחב גדול ושלם, עד כמה שניתן, של שטחים פתוחים בעלי אופי טבעי וחקלאי, המאפיינים את רכס הר טורען ואת נוף הגליל התחתון. כאמצעי להשגת מטרה זו נקבעה מטרה יישומית לתכנית עבור שטחי היער והחורש שעל הרכס - קביעת הגבולות המדויקים והשימושים העיקריים ליער.

הנחיות לתכנון על פי יחידות הנוף:

יחידת תצורות גיאומורפולוגיות:

שטח לשימור מוחלט, לשמירה על הייחוד החזותי של האזור, ללא פיתוח דרכים, ללא נטיעות וללא עיבוד שטחים חקלאיים.

מדרונות דרומיים:

שטח לשמירה על האופי הטבעי של השטח באמצעות שמירה על הצמחייה הקיימת ותוספת של עצים ושיחים של היער והחורש היס-תיכוני. בנוסף, ניתן יהיה לדלל צמחייה קיימת, לשקם את היער הקיים אם תהיינה בעיות של מחלות או שריפות ביער. כמו כן, מימשק היער יאפשר רעייה בשטחים אלה.

מדרונות צפוניים:

שטח לשמירה על אופי היער המערוב – יער נטוע וחורש טבעי מעורבים ופיתוח למטרות טיול וצפייה בנוף, דרך ראשית ביער עם מצפורים וחניוני דרך קטנים ובמקום הגבוה ביותר – פסגת ההר בו קיים מגדל תצפית, פיתוח עבור נב"ט כולל אפשרות ששהייה במקום; חנייה, שירותים סניטריים, מזנון, מוקד יציאה לטיולי רכב ורגל וכד'.

פסיפס שטחים חקלאיים ויערות נטועים:

שמירה על האופי הפתוח של האיזור הכולל יערות מחטניים נטועים, מטעים ושטחים מעובדים אחרים.

שמירה על אופי השטח יהיה באמצעות נטיעה מעורבת של עצים ושיחים של היער והחורש הטבעי, עצים מחטניים ועצי בוסתן.

בשטחים החקלאיים בתחום התכנית לא תתאפשר הקמת מבנים חקלאיים ועיבוד תעשייתי של תוצרת חקלאית; לא תותר הקמת לולים, רפתות ודירים, סככות אריזה וסככות לכלים חקלאיים, חממות, מבנים ניידים, מבני שמירה.

עמקים פנימיים:

שטחים אלה אינם בתחום התכנית אך מומלץ שגם בשטחים אלה לא יהיה עיבוד תעשייתי של תוצרת חקלאית. בשטחים אלה ניתן יהיה להקים חממות וסככות לכלים חקלאיים.

עקרונות תכנון והנחיות לממשק ביערות הנטועים:

ליערות הנטועים תפקידים חשובים בשיקום מערכות אקולוגיות טבעיות וזאת על-ידי יצירת תנאים המעודדים את התחדשות הצומח הטבעי כגון יצירת מיקרו אקלים נוח להתבססות צמחים והגנה זמנית עליהם מפני רעייה.

אולם, יערות נטועים עלולים ליצור גם השפעות שליליות על המערכות האקולוגיות הטבעיות. לדוגמא, לדחוק מינים מקומיים ע"י מינים זרים, להקטין אוכלוסיות של מיקרו אורגניזמים חיוניים בקרקע, להגביר את הסיכון לשריפות.

להלן הנחיות לממשק היער הנטוע אשר יגביר את ההשפעות החיוביות האפשריות של יער נטוע, על המערכות הטבעיות ויקטין את ההשפעות השליליות עליהן:

- ☒ טיפולים מקומיים להכנת שטחי נטיעות.
- ☒ שימוש בקוטלי עשבים באופן מקומי.
- ☒ נטיעות רב מיניות.
- ☒ הרחבת השימוש בעצים רחבי עלים טבעיים בנטיעות.
- ☒ הגברת השימוש במקורות של זרעים מקומיים.
- ☒ הגברת השימוש בהתחדשות ובזריעה טבעית לחידוש היער.
- ☒ שימוש בצפיפויות נטיעה משתנות, כדי לגוון את מבנה היער.
- ☒ שמירתם וטיפוחם של עצי תת היער הטבעיים.
- ☒ השארת שטחים פתוחים ולא נטועים בתוך היער.
- ☒ זיהוי בתי גידול של מינים נדירים בתוך היער והתחשבות בהם.
- ☒ שימוש בעוצמות דילול משתנות במטרה לגוון את מבנה היער.
- ☒ שינוי מבנה היער מיער חד גילי ליער רב גילי.
- ☒ ריסוק ענפים ופסולת יער ומחזורם בנטיעות.

אוקטובר 2005

נספח נופי טורען doc.10.05